

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Соціально-гуманітарний факультет

Гуманітарні студії: історія та педагогіка

Науковий журнал

Випуск 1 (07) 2024р.

Тернопіль ЗУНУ 2024

ISSN 2786-6122 (*Print*)
ISSN 2786-6130 (*Online*)

Випуск 1 (07)
2024 рік

Науковий
журнал

**ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ:
*ІСТОРІЯ
ТА ПЕДАГОГІКА***

**HUMANITARIAN STUDIES:
*HISTORY
AND PEDAGOGY***

Тернопіль
ЗУНУ
2024

**ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ:
історія та педагогіка**

*Науковий журнал.
Заснований від 24 лютого 2021 р.
Виходить двічі на рік.*

**HUMANITARIAN STUDIES:
history and pedagogy**

*Scientific journal
Is published twice a year*

**Випуск 1 (07)
2024**

*Затверджено рішенням Вченої
ради ЗУНУ, протокол № 9
від 24 квітня 2024 р.*

**Issue 1 (07)
2024**

ISSN 2786-6122 (Print) / ISSN 2786-6130 (Online)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 24844-14784Р від 07.04.2021 р.*

*Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 1035 від 23.08.2023 р.
журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б»*

Науковий журнал «Гуманітарні студії: історія та педагогіка» розміщено
в міжнародних каталогах та наукометричних базах: GoogleScholar, Index
Copernicus, НБУВ.

Електронний варіант журналу:
<http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua>
<http://www.irbis-nbu.gov.ua>

Головний редактор:

ГОМОТЮК Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, декан соціально-гуманітарного факультету, Західноукраїнський національний університет (Україна)

Заступники головного редактора:

БІЛОВУС Леся Іванівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет (Україна)

РЕБУХА Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освітології і педагогіки, Західноукраїнський національний університет (Україна)

Відповідальний секретар:

НЕДОШИТКО Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет (Україна)

Редакційна колегія:

Історія

ГОМОТЮК Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, декан соціально-гуманітарного факультету, Західноукраїнський національний університет (Україна)

БІЛОВУС Леся Іванівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет (Україна)

ДАЦКІВ Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, академік Академії соціальних наук України, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатії, Західноукраїнський національний університет (Україна)

КЛІШ Андрій Богданович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка (Україна)

МАСЛАК Володимир Іванович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (Україна)

ПАСІЧНИК Михайло Степанович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи, Українська академія друкарства, м. Львів (Україна)

ПЕРЕДЕРІЙ Ірина Григоріївна, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка (Україна)

ФЕДЬКОВ Олександр Миколайович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін, Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка (Україна)

ЮРІЙ Михайло Федорович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (Україна)

ЯБЛОНСЬКИЙ Василь Миколайович, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

РУЖАНСЬКИ Мечислав, доктор історичних наук, професор факультету права та адміністрації Вармінсько-Мазурського університету (Ольштин, Республіка Польща)

РЕМБЕЖ Марек, доктор габлітований, професор Сілезького університету в Катовіцах (Республіка Польща)

МАТУРКАНИЧ Патрік, доктор філософії, проректор з наукової роботи Університету прикладної психології в м. Терезін (Чеська Республіка)

Педагогіка

РЕБУХА Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освітології і педагогіки, Західноукраїнський національний університет (Україна)

ВОЛОШИНОВ Сергій Анатолійович, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інноваційних технологій та технічних засобів судноводіння, Херсонська державна морська академія (Україна)

ГЛАДУШ Віктор Антонович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, управління та адміністрування Навчально-наукового інституту менеджменту та психології, Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (Україна)

КАЛАУР Світлана Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності; керівник Центру післядипломної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна)

КУЧЕР Світлана Леонідівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, Криворізький державний педагогічний університет (Україна)

ЛАВРЕНТЬЄВА Олена Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро) (Україна)

МАСЛІЙ Олег Миколайович, доктор педагогічних наук, професор, заступник начальника Військової академії (м. Одеса) з навчальної роботи – начальник навчального відділу (Україна)

РІДКОДУБСЬКА Ганна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Хмельницький національний університет (Україна)

РОМАНИШИНА Оксана Ярославівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформатики та методики її навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна)

ЦАРИК Ольга Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій, Західноукраїнський національний університет (Україна)

ЧАЙКА Володимир Мирославович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та педагогіки, Західноукраїнський національний університет (Україна)

ШУКАТКА Оксана Василівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фізичного виховання та спорту, Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

АКІМ'ЯК Амантус, доктор габлітований, професор теологічного факультету в Кошицах, теологічного інституту в Спішській Капітулі Католицького університету в Ружомберку (Словаччина)

СЛІВА Славомир, доктор філософії, декан економічно-гуманітарного факультету Академії прикладних наук Вищої школи Управління та Адміністрації в Опольє (Республіка Польща)

ЗМІСТ

ІСТОРИЯ

Ігор ДАЦКІВ

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКО-АВСТРІЙСЬКИХ
ВЗАЄМИН НА РУБЕЖІ ХХ–ХХІ ст. 8

Андрій КЛІШ, Микола МОСКАЛЮК

ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ МИТНИМИ
ОРГАНАМИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (1920–1927 рр.) 20

Ярослав ВІЗНЯК

ЛИТВА-УКРАЇНА: ІСТОРИЧНА ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ
ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ 31

Геннадій КАЗАКОВ, Ірина ТОЧИЛІНА

ВИКОРИСТАННЯ СНАТГРТ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ
В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПОГЛЯД ВЧИТЕЛЯ 42

Юліана ШИНКАРИК

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПІДТРИМЦІ УКРАЇНЦІВ У ПЕРІОД
РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (2014-2024 рр.) 52

ПЕДАГОГІКА

Світлана КУЧЕР

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ХУДОЖНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО АВАНГАРДУ
ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
МИСТЕЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ 70

Ростислав РУДЕНСЬКИЙ, Оксана ПИСАРЧУК

РЕАЛІЗАЦІЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ 79

Микола МИХАЛЬЧУК

ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ГОТОВНОСТІ ДО ЗАХИСТУ
БАТЬКІВЩИНИ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ПРОВІДНИМИ ІДЕЯМИ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ 90

Світлана КАЛАУР, Людмила ВАНЮГА

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ЗДОБУВАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 104

Sławomir BYLINA

GREEK CATHOLIC MILITARY PASTORAL CARE
IN THE FACE OF WORLD WAR II 115

CONTENT

HISTORY

Ihor DATSKIV

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-
AUSTRIAN RELATIONSHIPS AT THE TURN OF THE XX–XXI CENTURIES 9

Andrii KLISH, Mykola MOSKALIUK

ABUSE OF THE OFFICIAL POSITION BY THE CUSTOMS AUTHORITIES
OF THE REPUBLIC OF POLAND (1920–1927) 21

Yaroslav VIZNIAK

LITHUANIA-UKRAINE: HISTORICAL CONNECTION AND
PRESENT REALITIES 32

Hennady KAZAKOV, Iryna TOCHYLINA

USING CHATGPT IN TEACHING HISTORY IN SECONDARY
EDUCATION INSTITUTIONS: A TEACHER'S VIEWPOINT 43

Iuliana SHYNKARYK

THE LANGUAGE POLICY OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE USA IN
THE INFORMATION SUPPORT OF UKRAINIANS DURING THE PERIOD
OF RUSSIAN AGGRESSION (2014-2024) 53

PEDAGOGY

Svitlana KUCHER

PEDAGOGICAL VIEWS OF UKRAINIAN AVANT-GARDE ARTISTS AS THE
METHODOLOGICAL BASIS OF MODERN NATIONAL ART PEDAGOGICS 71

Rostyslav RUDENSKYI, Oksana PYSARCHYK

FACILITATION APPROACH IMPLEMENTATION IN THE COGNITIVE ACTIVITY
FORMATION OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION STUDENTS 80

Mykola MYKHALCHUK

FORMATION OF EDUCATORS' READINESS TO DEFEND THE
MOTHERLAND IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES WITH
THE LEADING IDEAS OF COSSACK PEDAGOGICS 91

Svitlana KALAUER, Liudmyla VANIUHA

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE USAGE OF TRAINING
TECHNOLOGIES DURING THE PROFESSIONAL TRAINING
OF APPLICANTS OF ARTISTIC SPECIALTIES 105

Sławomir BYLINA

GRECKOKATOLICKIE DUSZPASTERSTWO WOJSKOWE
W OBLICZU II WOJNY ŚWIATOWEJ 115

УДК: 37.064:373.2/3.015.31

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2024.01.79>

Ростислав РУДЕНСЬКИЙ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5890-6276>

м. Тернопіль, Україна

Оксана ПИСАРЧУК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0110-9174>

м. Тернопіль, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті зазначено, що створення ефективного освітньо-розвивального середовища закладу освіти є можливим тільки в налаштованій системі відносин між його суб'єктами: здобувачем і педагогом. Налагодження таких відносин потребує не лише оновленого змісту освіти чи сучасного простору закладу, а передусім визначення концептуальних основ, обґрунтування тих вихідних положень та підходів, які й є основою ефективності зазначеної системи відносин. Вказано, що одним із підходів сучасної дошкільної та початкової освіти є фасилітаційний підхід, який потребує наукового осмислення. З'ясовано, що сучасному педагогові-фасилітатору необхідно оволодіти фасилітаційною компетентністю, до структури якої належать: здатність формулювати чіткі доступні інструкції, здатність організувати самостійну діяльність дітей, вміння залучати їх до спільної діяльності без примусу, вміння ставити відкриті запитання та узагальнювати їх ідеї, навички ситуативного планування, гнучкість у реалізації освітнього процесу тощо. Обґрунтовано теоретичну основу та методика реалізації фасилітаційного підходу у формуванні пізнавальної активності старших дошкільників та молодших школярів шляхом порівняння ключових аспектів традиційного освітнього та фасилітаційного процесу, виявлення взаємозв'язків між ними. Визначено, що сутністю фасилітації є процес полегшення, спрощення, скеровування міжособистісної (інтерактивної) взаємодії учасників до визначеного, погодженого і прийнятого усіма суб'єктами результату. Узагальнено, що в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти доцільного впроваджувати елементи прямої, непрямої фасилітації та їх поєднань за допомогою фасилітаційних інструментів у таких видах діяльності здобувачів: ігрова діяльність, спілкування, проектна

© Ростислав Руденський, Оксана Писарчук, 2024.

діяльність, об'єднання здобувачів у команди/групи, виконання завдання в групах, презентація результатів роботи груп, фасилітація виступів спікерів/ доповідачів та обговорення результатів командної/групової роботи. Виявлено, що у процесі фасилітації можна вплинути на розвиток пізнавальної активності здобувача, що суттєво покращить характер міжособистісної взаємодії між учасниками процесу шляхом оволодіння ними пізнавальною самостійністю й активною залученістю у навчально-пізнавальну діяльність. Резюмовано, що в адаптаційно-ігровий період початкової освіти, коли забезпечується органічний перехід від провідного типу ігрової до навчальної діяльності, молодші школярі мають набути досвід самостійної роботи й здобуття знань, оволодіти пізнавальною самостійністю, формуючи стійкий тип пізнавальної активності. Саме розвиткові пізнавальної активності й самостійності і сприяє фасилітаційний підхід в освіті.

Ключові слова: фасилітаційний підхід, пряма фасилітація, непряма фасилітація, пізнавальна активність, пізнавальна самостійність, діти старшого дошкільного віку, здобувачі початкової освіти.

Rostyslav RUDENSKYI

Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5890-6276>

Oksana PYSARCHYK

Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0110-9174>

FACILITATION APPROACH IMPLEMENTATION IN THE COGNITIVE ACTIVITY FORMATION OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION STUDENTS

Abstract. The article notes that the creation of a holistic educational and developmental environment of an educational institution is possible only in an effectively adjusted system of relations between the subjects of the student and the teacher. Establishing such relations requires not only updated content of education or modern space of the institution, but first, defining the conceptual framework, justifying the initial conditions and approaches that underlie the effectiveness of this system of relations. It is indicated that one of the approaches of modern preschool and primary education is the facilitation approach, which requires scientific interpretation. It has been found that a modern teacher-facilitator needs to master the facilitation competence, which includes the following components: the ability to formulate clear and accessible instructions for children, the ability to

organize children's independent activities, the ability to engage in joint activities without coercion, the ability to ask open questions and summarize children's ideas, situational planning skills, flexibility in the implementation of the educational process, etc. The theoretical basis and methodology for implementing the facilitation approach to the formation of cognitive activity of senior preschoolers and primary school students are substantiated by comparing the key aspects of the traditional educational and facilitation process and identifying the interrelationships between them. It has been determined that the essence of facilitation is the process of facilitating, simplifying, and guiding the interpersonal interaction of participants to a certain, agreed upon and accepted by all subject's result. It is generalized that in the educational process of preschool and primary education it is advisable to introduce elements of direct, indirect facilitation and their combinations with the help of facilitation tools in the following types of student activities: game activities, communication, project activities, grouping students into teams/groups, completing tasks in groups, presenting the results of group work, facilitating speakers' reports and discussing the results of team/group work. It has been found that in the process of facilitation it is possible to influence the development student's cognitive activity, which will significantly improve the nature of interpersonal interaction between the participants of the process, by mastering their cognitive independence and active involvement. It is summarized that during the adaptation and game cycle of primary education, when there should be an organic transition from the leading type of game to learning, junior schoolers should gain experience of independent work and knowledge acquisition, master cognitive independence, forming a stable type of cognitive activity. It is the development of cognitive activity and independence that the facilitation approach to education promotes.

Keywords: facilitation approach, facilitation, preschool education, primary education, cognitive activity, senior preschool children, primary education students.

Постановка проблеми. Сучасний стан реформування системи освіти зумовлює перегляд, а відтак пошук інноваційних підходів до організації освітнього процесу, зокрема в контексті наступності й неперервності дошкільної та початкової освіти. У зв'язку із цим, посилюється увага науковців, провідних практиків і методистів до розробки відповідних зазначеному запиту рекомендацій. Важливою залишається як роль сучасного здобувача дошкільної та початкової освіти, так і роль педагога. Створення якісного освітньо-розвивального середовища закладу освіти є можливим тільки у ефективно налаштованій системі відносин між суб'єктами здобувача та педагога. Налагодження таких відносин потребує не лише оновленого змісту освіти чи сучасного простору закладу, а передусім визначення концептуальних основ, обґрунтування тих вихідних положень та підходів, які лежать в основі ефективності зазначеної системи відносин. Особистісно зорієнтована парадигма освіти базується й реалізується у взаємозв'язках гуманістичного, системного, діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного,

суб'єктного, феноменологічного та інших підходів. Потребує осмислення у сучасній педагогічній науці і фасилітаційний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У концептуальних засадах «Нова українська школа» наголошено, що традиційному підходу ролі педагога як «транслятора» чи «єдиного джерела знань» немає місця, адже за такого підходу зосереджується увага на потребах, здатностях педагога, а роль здобувача применшується. «У зв'язку з цим, варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [Концепція, 2016, с. 16]. У методичних рекомендаціях щодо упровадження оновленого Державного стандарту дошкільної освіти зазначено, що сучасний педагог-фасилітатор є умовою забезпечення якості її здобуття і повинен володіти низкою професійних фасилітаційних компетентностей, серед яких: «здатність формулювати дітям чіткі доступні інструкції, володіння організацією самостійної діяльності дітей, вміння залучати до спільної діяльності без примушення, вміння ставити відкриті запитання та узагальнювати ідеї дітей, навички ситуативного планування, гнучкість у реалізації освітнього процесу тощо» [Косенчук та ін., 2021, с. 100-101]. Вивчають досвід реалізації фасилітаційного підходу в освітньому просторі України О. Баєр, О. Галицян, О. Гура, М. Канзаши, О. Фокша, Ю. Чемодурова, Л. Шульга та інші [2; 4; 6; 9; 11; 13; 14]. Досліджуючи фасилітаційний підхід, науковці оперують такими ключовими поняттями щодо нього: «фасилітація», «педагогічна фасилітація», «ситуативна фасилітація», «фасилітатор», «інструменти фасилітації» тощо. У 20-х роках ХХІ століття дедалі більше набуває популярності термін «візуальна фасилітація» [О. Квіст-Сьоренсен, Л. Баструп, 2023]. Єдиного тлумачення змісту цих понять в науці немає, що ускладнює процес наукового осмислення зазначеного феномена.

Мета статті – обґрунтувати теоретичну основу та методику реалізації фасилітаційного підходу у формуванні пізнавальної активності здобувачів дошкільної та початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Особистісно зорієнтована парадигма в умовах реформування освіти зумовлює перегляд, переосмислення ролі здобувача та педагога. Ми погоджуємося з думкою П. Нуммі, який узагальнив сучасний стан використання інформації, зокрема в освітньому процесі. Він стверджує, що «головне питання вже не в тому, як дістати більше знань, а в тому, як розібратися, що з пропонованої інформації потрібно саме тобі» [Нуммі, 2023, с. 33]. Можна з упевненістю стверджувати, що широке застосування інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій фактично унеможливило відсутність доступу до інформації, знань. З одного боку, доцільно говорити про динамічне збільшення знань, їх накопичення, а з іншого – необхідно також брати до уваги той факт, що ці знання швидко втрачають свою актуальність, прикладну спрямованість, корисність («знання старіють»). Саме у цьому

контексті важливо навчити здобувачів швидко осмислювати інформацію та продуктивно її використовувати. І робити це необхідно уже, починаючи з дошкільного віку, адже діти мають доступ до комп'ютерних пристроїв та гаджетів. Переломним моментом у цьому процесі постає питання самостійності здобувача дошкільного та молодшого шкільного віку. Чи здатна дитина 5-8-ми років самостійно осмислити значний обсяг інформації, систематизувати, упорядковувати її дані та ефективно застосувати на практиці? Досвід свідчить, що не здатна. Однак саме у ці вікові (дошкільний та молодший шкільний) періоди закладаються основи необхідних для успішного життя здатностей. З огляду на такий стан справ, сучасна дошкільна та початкова освіта потребує «педагога майбутнього», який буде фасилітатором для своїх здобувачів, буде допомагати осмислювати інформацію та сприятиме більш самостійному узагальненню висновків.

Для того, щоб визначити можливі взаємозв'язки та спільні елементи між освітнім та фасилітаційним процесом, необхідно коротко проаналізувати найбільш істотні ознаки обох явищ та роль педагога в їх реалізації.

Як зазначає В. Чайка, сучасний освітній процес «має двобічний характер і неможливий без єдності діяльностей вчителя й учня, і таким чином забезпечується його цілісність» [Чайка, 2011 с. 36]. При цьому архиважливим у процесі цієї взаємодії є активність суб'єктів. Тільки у процесі активної діяльності відбувається динамічна зміна особистості, виявляється явище «педагогічного резонансу» (педагогічної синергії).

Дещо інший характер має процес фасилітації. Фасилітація (від англ. facilitation) – спрощення, полегшення, сприяння, просування, допомога [1]. Тут важливим є не фасилітатор, оскільки він не передає знань, не організовує процес їх засвоєння (сприймання, усвідомлення й осмислення, застосування, закріплення тощо). Активними є самі учасники, у цьому випадку – здобувачі. Фасилітатор тільки скеровує цей процес шляхом створення відповідних просторово-часових умов. Але чи здатні здобувачі взяти відповідальність на себе, передусім за процес засвоєння знань, вивчення нового матеріалу, а тим більше за процес їх контролю, перевірки й оцінювання? Не здатні. З огляду на це, явища, які ми розглядаємо фундаментально відрізняються тут. Погодитися можна частково тоді, коли педагог використовує окремі інструменти фасилітації під час роботи в малих групах, парах, командах.

Якщо одними із функцій освітнього процесу є навчальна, виховна й розвивальна, то у процесі фасилітації провідними є сприяння, полегшення та супровід. Перелічені функції не суперечать одна одній, якщо освітній процес вдало сконструйовано і в його реалізацію органічно інтегровано елементи фасилітації. Зазначеного можна досягти у випадку індивідуалізації та диференціації навчання, адже за таких умов процес засвоєння навчального матеріалу стає більш гнучким, орієнтованим на конкретного здобувача (а не на «середнього»), забезпечує можливість враховувати і рівень освітньої

підготовленості здобувачів, і рівень вмотивованості здійснювати навчально-пізнавальну діяльність.

Основною формою організації освітнього процесу у початковій школі є урок, у дошкільній освіті – заняття, хоча дидакти (А. Богуш, В. Бондар, Н. Гавриш, К. Крутій, В. Онищук, О. Савченко, С. Чавдаров, В. Чайка) наголошують, що до уваги варто брати не окремих уроки чи заняття, а їх систему, яка повністю забезпечує реалізацію усього процесу засвоєння навчального матеріалу: від сприймання до сформованих міцних навичок та вмій, досвіду. Заняття й уроки мають відповідну тривалість 15-25 хвилин у ЗДО, та 35-45 хвилин у початковій школі. Основною ж формою організації процесу фасилітації, як зазначають дослідники М. Вілкінсон, С. Кейн, О. Квіст-Сьоренсен П. Нуммі, є фасилітаційна сесія, яка набагато тривалішою (щонайменше 4 год). М. Вілкінсон так тлумачить зміст поняття цієї форми: «добре структуроване зібрання, у процесі якого лідер (фасилітатор) спрямовує учасників зробити серію наперед визначених кроків для досягнення результату, що створений, зрозумілий та прийнятий усіма учасниками» [Вілкінсон, 2023, с. 43]. Структура визначених організаційних форм теж відрізняється, адже спрямована на досягнення різних цілей, що знову ж таки свідчить про можливість інтеграції фасилітації в освітній процес винятково на рівні окремих інструментів, засобів.

Спільним для обох процесуальних явищ є те, що педагог працює з групою, колективом здобувачів, організовуючи при цьому різні форми навчальної діяльності: індивідуальну, парну, роботу в малих групах, підгрупову, колективну, фронтальну, їх комбінації тощо. Педагог-фасилітатор, на думку українських дослідників – це «усвідомлений практик, який вибудовує взаємодію з дітьми відповідно до їхніх потреб та інтересів і створює простір для всебічного розвитку дитини» [Рома та ін., 2023, с. 5]. Це зумовлює необхідність оволодіння педагогові-фасилітатору комплексом конкретних здатностей з управління динамікою групи здобувачів. Суголосною з цього приводу є думка О. Фокші, чий дослідження присвячене формуванню фасилітаційної компетентності учителів гуманітарних спеціальностей [Фокша, 2019].

Досвід спільної діяльності, командної та групової взаємодії у дітей 5-8-ми років все ще формується, особливо в адаптаційно-ігровий період початкової освіти, коли забезпечується органічний перехід від провідного типу ігрової до навчальної діяльності. Фактично молодші школярі у цьому процесі мають набути досвід самостійної роботи й здобуття знань, оволодіти пізнавальною самостійністю, формуючи стійкий тип пізнавальної активності. Саме розвиткові пізнавальної активності й самостійності і сприяє фасилітаційний підхід в освіті.

Визнаючи, що пізнавальна активність здобувачів в сучасному освітньому процесі має бути спрямованою на пізнання нового знання, способу дії, аспекту вивчаного явища чи предмета, ми наголошуємо на тому, що її формування здійснюється в площині організації навчально-пізнавальної діяльності. Тобто, пізнавальна активність – це «діяльнісний вид активності особистості, яка формується у різних видах діяльності здобувача» [Руденський, 2024, с. 217].

З огляду на це, процес її формування залежить не лише від видів діяльності, а й від того, наскільки здобувач самостійно організовує процес цієї діяльності, наповнює його змістом від цілепокладання до рефлексії, реалізовує ці дії, збагачує свій життєвий досвід. Не менш важлива роль у цьому процесі належить і середовищу, у якому ці види діяльності здійснюються та формується пізнавальна активність.

Рівень пізнавальної активності і самостійності у здобувачів дошкільної та початкової освіти відрізняється від рівня здобувача старшої та вищої школи. Отже, повністю покладатися на самостійність дітей дошкільного та молодшого шкільного віку не можна, як це властиво у фасилітації з групами старших підлітків чи здобувачів вищої освіти. У такому разі доцільно говорити про деякі види та елементи фасилітації, що можуть бути органічно зреалізовані в дошкільній та початковій освіті без порушення логіки засвоєння змісту навчального матеріалу та ускладнення процесу формування пізнавальної активності здобувачів.

Узагальнюючи праці дослідників процесу фасилітації (Л. Баструп, М. Вілкінсон, С. Кейн, О. Квіст-Сьоренсен, П. Нуммі та ін.), а також результати аналізу провідних підходів організації фасилітації (технологія відкритого простору, позитивно орієнтоване дослідження, фасилітація групової роботи ТОР, конструктивізм, проблемно орієнтована фасилітація та ін.), вважаємо, що в освітньому процесі доцільно виокремити пряму та непряму фасилітацію, які можуть бути органічно поєднані між собою.

Зміст прямої фасилітації полягає у тому, що педагог-фасилітатор за допомогою прямих вказівок та інструкцій, команд, запитань, звертань і запрошень керує процесом роботи групи здобувачів. За цього підходу педагог не втручається в зміст роботи груп, а спостерігає, за необхідності звертає увагу учасників на те, чи працюють вони в правильному напрямі, не виправляє помилок, хоча може вказати на їх наявність.

Непряма фасилітація реалізується за допомогою спеціально підготовленого освітнього середовища. Педагог-фасилітатор готує осередки діяльності для кожної з груп/команд, візуальні пам'ятки, унаочнює інструкції та алгоритми для виконання завдань. За цього підходу немає численних невиправданих повторень і пояснень інструкцій. Процес «фасилітується середовищем», а точніше попередньо підготовленими наочними інструкціями. Цей підхід сприяє розвитку пізнавальної самостійності, адже здобувач повинен добре пам'ятати коли і за яких обставин звернутися до конкретної пам'ятки, алгоритму. Українській системі дошкільної і початкової освіти цей підхід добре відомий на прикладі технології «Classroom-management», а також «Стіни, стеля та підлога, які говорять». В їх основі власне й реалізується візуальна фасилітація [Квіст-Сьоренсен, 2023]. Особливості непрямой фасилітації за допомогою освітнього середовища потребують окремого дослідження й обґрунтування. Розглянемо деякі методичні аспекти прямої фасилітації у дошкільній та початковій освіті.

Сучасні дослідники О. Баєр, О. Гончаренко, О. Гура, Л. Жданюк, О. Рома, Ю. Чемодурова, Л. Шульга та інші зазначають, що фасилітувати можна ігрову, навчальну, проєктну, дослідницьку та інші види діяльності здобувачів [2; 9; 11; 13], однак не пояснюють причини. Ми погоджуємося з думкою авторів, але потлумачимо зміст такого підходу.

Передусім, фасилітувати можна лише міжособистісну взаємодію, яка реалізується в різних формах (в парах, малих групах, підгрупах, командах) та видах діяльності (спілкування, гра, навчання, проєктна діяльність та ін.). У цьому і криється сутність, природа процесу фасилітації – інтерактивний характер. Педагоги дошкільної та початкової освіти володіють технологіями організації інтерактивного навчання, організовуючи ігрову та навчально-пізнавальну активність здобувачів в парах, групах тощо. З огляду на це, індивідуальну самостійну роботу фасилітувати не можна, однак, можна вплинути на розвиток активності в ній. Якщо здобувач дошкільної та початкової освіти оволодіє пізнавальною самостійністю, активно здійснюватиме навчально-пізнавальну діяльність, то можна припустити, що характер міжособистісної взаємодії учасників у процесі фасилітації буде більш ефективним.

Узагальнюючи досвід практиків (О. Рома, О. Гончаренко, Л. Жданюк, І. Піскова, О. Левандовська, Г. Малевич, О. Черевична, Г. Шварова, О. Шуляк), які апробували елементи фасилітації в освітньому процесі початкової та дошкільної освіти [9; 11], зазначаємо, що елементи фасилітації можна ефективно запроваджувати у таких напрямках:

- фасилітація ігрової діяльності;
- фасилітація спілкування;
- фасилітація проєктної діяльності здобувачів;
- фасилітація процесу об'єднання здобувачів у команди/групи;
- фасилітація процесу виконання завдання;
- фасилітація презентацій результатів роботи груп;
- фасилітація виступів спікерів/доповідачів;
- фасилітація обговорення результатів командної/групової роботи;

Кожен із перелічених напрямів організовується педагогом-фасилітатором таким чином, щоб зазначені процеси протікали швидко, ефективно, якісно, без конфліктних ситуацій, надмірного захоплення конкретним аспектом діяльності, підвищеної емоційності. У здобувачів дошкільної та початкової освіти ці здатності перебувають на стадії інтенсивного формування, що зумовлює причину постійного супроводу діяльності педагогом-фасилітатором, в якій чільне місце належить активності самого здобувача.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, порівнюючи традиційний освітній та фасилітаційний процеси, результати нашого дослідження свідчать про таке:

- сутністю фасилітації є процес полегшення, спрощення, скеровування міжособистісної (інтерактивної) взаємодії учасників до визначеного, погодженого і прийнятого усіма суб'єктами результату;

• в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти доцільного впроваджувати елементи прямої, непрямої фасилітації та їх поєднань за допомогою фасилітаційних інструментів у таких видах діяльності здобувачів: ігрова діяльність, спілкування, проєктна діяльність, об'єднання здобувачів у команди/групи, виконання завдання в групах, презентація результатів роботи груп, фасилітація виступів спікерів/доповідачів та обговорення результатів командної/групової роботи.

• у процесі фасилітації можна вплинути на розвиток пізнавальної активності здобувача, що суттєво покращить характер міжособистісної взаємодії між учасниками процесу, шляхом оволодіння ними пізнавальною самостійністю й активною залученістю у навчально-пізнавальну діяльність.

• в період адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти, коли має відбутися органічний перехід від провідного типу ігрової до навчальної діяльності, молодші школярі мають набути досвід самостійної роботи й здобуття знань, оволодіти пізнавальною самостійністю, формуючи стійкий тип пізнавальної активності. Саме розвиткові пізнавальної активності й самостійності і сприяє фасилітаційний підхід в освіті.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні зарубіжного досвіду реалізації фасилітаційного підходу в дошкільній та початковій освіті, обґрунтуванні педагогічних умов ефективності застосування фасилітації в освітньому процесі ЗДО та початковій школі, розробці методичних рекомендацій щодо використання конкретних фасилітаційних інструментів тощо.

Література

1. Англо-український словник: у 2-х томах / уклад. М. І. Балла. К.: Освіта, 1996. Том 1. 752 с.
2. Баєр О., Гура О., Чемодурова Ю., Шульга Л. Ставлення педагогів до фасилітації гри та реалізації ігрових методів навчання в системі дошкільної і початкової освіти. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 1(35). С. 461-475.
3. Вілкінсон М. Секрети фасилітації: SMART-посібник із результативної роботи в групі. Харків: Фабула, 2023. 512 с.
4. Галицан О. А. Теоретичне підґрунтя проблеми застосування принципів педагогічної фасилітації у професійній діяльності вчителя сучасної школи. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*. 2012. Вип. 18 (28). С. 129-132.
5. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / упор.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
6. Казанжи М. Й. Поняття фасилітативності, її види та деякі грані прояву основної функції. *Теорія і практика сучасної психології*. 2012. Випуск 5. С. 19-28.

7. Квіст-Сьоренсен О., Баstrup Л. Візуальна колаборація. Харків: Видавництво «Фабула», 2023. 300 с.
8. Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», 2016 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
9. Методичний посібник із фасилітації ігрової взаємодії з дітьми дошкільного віку «Граємо разом» / О. Ю. Рома, О. Б. Гончаренко, Л. О. Жданюк та ін.; The LEGO Foundation. Запоріжжя: СТАТУС, 2023. 180 с.
10. Нуммі П. Проривні рішення. Методи фасилітації для ефективної групової роботи. К.: Наш Формат, 2023. 280 с.
11. Ранкові зустрічі у початковій школі: методичний посібник / The LEGO Foundation. Запоріжжя: СТАТУС, 2023. 140 с.
12. Руденський Р. Пізнавальна активність старших дошкільників: сутність, структура, вікові особливості. *Вісник Глухівського національного університету ім. О. Довженка. Педагогічні науки*. 2024. № 1(54). С. 214-222.
13. Фасилітація гри: мистецтво та наука про залучення дітей дошкільного віку до навчання через гру. Біла книга / The LEGO Foundation. Данія-Київ, 2019. 43 с.
14. Фокша О. М. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2019. 240 с.
15. Чайка В. М. Основи дидактики: навч. посіб. К.: Академвидав, 2011. 240 с.

References

1. Balla, M. I. (edit.). (1996). *Anhlo-ukrainskyi slovnyk* [English-Ukrainian dictionary]. Part 1. Kyiv: Osvita. (in Ukrainian).
2. Baier, O., Hura O., Chemodurova Yu. & Shulha L. (2024). Stavlennia pedahohiv do fasylytatsii hry ta realizatsii ihrovykh metodiv navchannia v systemi doshkilnoi i pochatkovoї osvity [Teachers' attitudes to game facilitation and implementation of game-based learning methods in the system of preschool and primary education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriya «Pedahohika» – Prospects and innovations of science. Series «Pedagogy»*, 1(35), 461-475. (in Ukrainian).
3. Vilkinson, M. (2023) *Sekrety fasylytatsii: SMART-posibnyk iz rezultatyvnoi roboty v hrupi* [Facilitation secrets: a SMART-guide to effective group work]. Kharkiv: Fabula. (in Ukrainian).
4. Halitsan, O. A. (2012). Teoretychne pidgruntia problemy zastosuvannia pryntsyviv pedahohichnoi fasylytatsii u profesiinii diialnosti vchytelia suchasnoi shkoly [Theoretical basis of the problem of applying the principles of pedagogical facilitation in the modern schoolteachers' professional activity]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya 16: Tvorchia osobystist vchytelia: problemy teorii i praktyky – Scientific Journal of the M. Drahomanov*

- National Pedagogical University. Series 16: Teacher's creative personality: problems of theory and practice, 18 (28), 129-132. (in Ukrainian).*
5. Kosenchuk, O. H., Novyk, I. M., Venhlovska, O. A., & Kuzemko, L. V. (2021). *Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity: osoblyvosti vprovadzhennia [The State standard of preschool education: implementation peculiarities]*. Kharkiv: Ranok. (in Ukrainian).
 6. Kazanzhy, M. Y. (2012) Poniattia fasyliatyvnosti, yii vydy ta deiaki hrani proiavu osnovnoi funktsii [The concept of facilitativity, its types and some facets of the main function]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and practice of modern psychology, 5, 19-28. (in Ukrainian).*
 7. Kvist-Sorensen, O. & Bastrup, L. (2023). *Vizualna kolaboratsiia [Visual collaboration]*. Kharkiv: Fabula. (in Ukrainian).
 8. Kontseptualni zasady reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» [Conceptual framework for reforming general secondary education «New Ukrainian School»]. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).
 9. Roma, O. Yu., Honcharenko, O. B., Zhdaniuk, L. O. & all. (2023). *Metodychnyi posibnyk iz fasylitatsii ihrovoi vzaiemodii z ditmy doshkilnoho viku «Hraimo razom» [«Let's play together»: methodical guide for facilitating playful interaction with preschool children]*. The LEGO Foundation. Zaporizhzhia: STATUS. (in Ukrainian).
 10. Nummi, P. (2023). *Proryvni rishennia. Metody fasylitatsii dlia efektyvnoi hrupovoi roboty [Breakthrough solutions. Facilitation techniques for effective group work]*. Kyiv: Nash Format. (in Ukrainian).
 11. The LEGO Foundation (2023). *Rankovi zustrichi u pochatkovii shkoli: metodychnyi posibnyk [Morning meetings in primary school: a methodical guide]*. Zaporizhzhia: STATUS. (in Ukrainian).
 12. Rudenskyi, R. (2024). Piznavalna aktyvnist starshykh doshkilnykiv: sutnist, struktura, vikovi osoblyvosti [Cognitive activity of senior preschoolers: essence, structure, age characteristics]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho universytetu im. O. Dovzhenka. Pedahohichni nauky – Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university bulletin. Pedagogical sciences, 1(54), 214-222. DOI: 10.31376/2410-0897-2024-1-54-214-222. (in Ukrainian).*
 13. The LEGO Foundation (2019). *Fasylitatsiia hry: mystetstvo ta nauka pro zaluchennia ditei doshkilnoho viku do navchannia cherez hru. Bila knyha [Play facilitation: the art and science of engaging preschool children in learning through play. White book]*. Dania-Kyiv. (in Ukrainian).
 14. Foksha, O. M. (2019). Pedahohichni umovy formuvannia fasylitatsiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei u profesiinii pidhotovtsi [Pedagogical conditions of formation of future humanities teachers' facilitation competence in professional training]. *Candidate's thesis*. Odesa. (in Ukrainian).
 15. Chaika, V. M. (2011). *Osnovy dydaktyky [Fundamentals of didactic]*. Kyiv: Akademydav. (in Ukrainian).

Наукове періодичне видання

**ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ:
ІСТОРІЯ
ТА ПЕДАГОГІКА**

Науковий журнал

Випуск 1 (07)
2024

Відповідальний за випуск *О. Гомотюк*
Редактори-коректори *О. Блашків, Н. Лівіцька*
Комп'ютерна верстка *О. Слимак*
Дизайн обкладинки *М. Юрків*

*Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат,
цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.
Відповідно до Закону про авторські права, при використанні наукових ідей та
матеріалів цього випуску посилання на авторів і видання є обов'язковими.*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК No 7284 від 18.03.2021 р.

Підписано до друку 30.04 2024. Формат 70x100 1/16.
Гарнітура Агіал. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 11,3. Умовн.-друк. арк. 10,3.
Тираж 100. Замовлення № P001-01-24.

Віддруковано у ЗУНУ
(Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»)
46009 м.Тернопіль, вул. Бережанська, 2
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua